

Павле Ботић

ДЕЛА СВЕТИХ ТАЈНИ У ПЕСМИ „ОБРЕТЕНИЈЕ ГЛАВЕ КНЕЗА ЛАЗАРА”

*Све је у Цркви Светиџа тајна, све:
од најмањеї до највећеї, јер је
све ѿѿѿѿљено у неизрециву све-
ѿѿѿї безїрешиної Боїочовека...*

Преподобни Јустин Телијски¹

Варијанта песме „Обретеније главе кнеза Лазара” у Вуковој другој књиѿи *Срїпских народних ѿјесама*, под бројем 53. дело је једне од најистакнутијих песникиња Косовског завета српске народне књижевности, Слепе из Гргуреѿаца.² Према истраживању Илариона Руварца³, једна од првих варијаната „Обретенија...” настала је већ годину дана после косовског боја и након Лазаревог посвећења⁴.

¹ Преподобни Јустин Телијски: „Свете тајне”, *Православна црква и екуменизам*, Наследници Оца Јустина, Ваљево, Манастир Телије, Београд, 2001, стр. 67

² Мирослав Пантић десетерачку песму „Обретеније главе кнеза Лазара” Слепе из Гргуреѿаца доживљаѿа као деликатну, инвентивну и високу језичко-уметничку вредност: „Елегични и тужни, али исто толико свечани и отмени епитаф кнезу Лазару оставила је слепа Вукова певачица из Гргуреѿаца, која му је казивала песму названу у другој књиѿи његове збирке „Обретеније главе кнеза Лазара.” Ту је и још један диван спомен Раванице. Предмет је нађен изванредно и приповедање изведено са зачуђујућом инвенцијом.” (Мирослав Пантић: „Раваница у народној песми”, Манастир Раваница, Споменица о шестој стогодишњици, Издање манастира Раванице, Београд, 1981, стр. 192)

³ В. Иларион Руварац: „Повесна слова о кнезу Лазару, деспоту Стефану Бранковићу и кнезу Стефану Шиљановићу”, *Летѿѿѿис Майице срїпске*, Нови Сад, II, 1, год. 45, књ. 117, стр. 108–121.

⁴ В. Стојан Новаковић: „Српске народне песме о Боју на Косову”, *Годишњица Николе Чуићна*, Београд 1878, год. II, стр. 135.

Друге деценије деветнаестог века⁵ по усменом певању Слепе из Гргуреваца у сремском манастиру Шишатовац, „Обретеније главе кнеза Лазара” забележиће шишатовачки јерођакон Стефан⁶.

Премда централна личност „Обретенија...” није историјски Лазар Хребељановић, српски великаш, већ надисторијски, Свети Лазар Мученик косовски⁷, у српској књижевној науци „Обретенија...” је проучавано са становишта књижевноисторијског, фолклористичког, митолошког, културолошког, упоредног, архивског, критичког, интерпретацијског, антологичарског, филолошког. О оностраном (вечносном) Лазару „Обретенија...” махом је писано оностраним (секуларизујућим) епистемама, док је реалност дела светих тајни „Обретенија...” углавном пресаздавана у сакрално-чудотворне елементе и представе, у косовски мит и светачку легенду, у култ и контекст, у хришћанске мотиве и обичајност, у религијску провинијенцију и моралистички сиже, премда је аутор варијанте ове песме неписмена и слепа жена, чије одређујуће личносно искуство није било ни књижевно, ни научно, већ светотајинско: црквено, предањско и литургијско. Речју, присуство дела светих тајни у „Обретенију...”, замењено је мортофилијом култа.⁸

⁵ „А управо у Шишатовцу је, на молбе Вука Караџића, Лукијан Мушицки позвао Слепу из Гргуреваца и она је децембра 1816. испевала шест песама које је записао ђакон Стефан, међу њима и *Обрејеније*.” (Соња Петровић: „*Обрејеније главе кнеза Лазара* у светлу култа светог кнеза у усменој и књижевној традицији”, *Годишњак Кайшегре за српску књижевност са јужнословенским књижевностима*, за школску 2010/2011. годину, Београд, 2011, год. VI, стр. 164)

⁶ В. Владан Неђић: „Слепа из Гргуреваца певач Вука Караџића”, *Вукови њевачи*, Нови Сад, 1981, стр. 83; Лазар Чурчић: „*Обрејеније главе кнеза Лазара* Слепице из Гргуреваца”, Научни састанак слависта у Вукове дане, Реферати и саопштења, МСЦ, Београд, 1991, 19/1, стр. 200–202; Марија Клеут: „Без очију кано и с очима, Оглед о слепим певачицама народних песама”, *Фрушка Гора у књижевности*, Зборник радова, Филозофски факултет, Нови Сад, 2013, стр. 13–15.

⁷ „Оно што је, међутим, у овом случају битно, јесте да је јуначко предање дајући почетне импурсе хришћанској књижевности слова и житија, повратном спрегом на српском терену и у српској историји добило од писане књижевности једну изразиту оплемењеност, духовност става потпуно различиту од крвног, племенског, породичног, кланског, иначе карактеристичног става за поезију усменог, јуначког предања.” (Нада Милошевић Ђорђевић: „Лик кнеза Лазара и културно-историјска предања”, *Свети Кнез Лазар, Сјоменица о шестој стојојшњици косовској боја 1389–1989*, Београд, 1989, стр. 326)

⁸ „У варијантама *Обрејенија* пева се како Лазарева глава, гоњена божанском силом, сама скакуће до тела или иде сама преко поља да би се спојила с телом. Овде није реч само о различитим формама предања, него о природи јунака и функцији његовог тела које је предмет поштовања на гробном месту. Категорија хероја у фолклору и митологији претпоставља штовање славних смртника који, ма колико да су поштовани и популарни, ипак остају заувек мртви.” (Соња Петровић: „*Обрејеније главе кнеза Лазара* у светлу култа светог кнеза у усменој и књижевној традицији”, стр. 154–155)

Уколико, међутим, прихватимо словесност уметничког певања, приповедања или приказивања као печат логосности својствен канону српске писане и усмене књижевности, онда нам се дела Светих тајни „Обретенија главе кнеза Лазара” намећу као несводљиво рецепцијско искушење.

Попут Слепе Степаније, Слепе Живане, Слепе Јеце, Слепе из Врањева, Слепе Паве, Јеле Слепице, Филипа Вишњића..., Слепа из Гргуреваца је својим физичким недостатком духовно награђена.

Ускраћена за огреховљено видело од овога света, Слепа из Гргуреваца је благословена благодатним даровима Духа светогa: делима светих тајни. Живећи Црквом⁹, Слепа из Гргуреваца је боговиделним очима *чистиој срца* познала да и свет и земља могу проћи, али да речи науке Богочовека неће проћи (*Матјеј*, 24, 35). На оцрквењеној Слепој песникињи из Гргуреваца јавила су се Божја дела и силе светих тајни¹⁰. Због тога је сваки десетерац Слепе из Гргуреваца у „Обретенија...” којим пева Лазара светитеља *боѿсловствѿвујушчи*:

„Кад Лазару одсекоше главу
На убаву на пољу Косову,
Од Србаља се нико не десио,
Већ се деси једно Туре младо,
Јесте Туре ал’ је од робиње,
Родила га Српкиња робиња,
Па беседи Турско момче младо:
’Ао Турци, моја браћо драга!
Ово ј’ глава једног господара,
Греота је од Бога једнога,
Да је кљују орли и гаврани,
Да је газе коњи и јунаци;[’]
Узе главу светогa Лазара,
Зави у skut коласте аздије,
Па је носи до воде кладенца,

⁹ „Јер ако Црква Христова не решава вековечна питања човекова духа, она није ни потребна.” (Преподобни Јустин Белијски: *Православна Црква и екуменизам*, стр. 9)

¹⁰ „И пролазећи видје човека слијепа од рођења.

И запиташе га ученици његови говорећи: Рави, ко сагријеши, овај или родитељи његови, те се роди слијеп?

Исус одговори: Не сагријеши ни он, ни родитељи његови, него да се јаве дјела Божја на њему.”

(*Светио Писмо Новога Завјетиа*, превод Синода СПЦ, Београд, 1998, *Светио Јеванђеље ѿ Јовану*, 9, 1–3)

Спушта главу у воду кладенац.
Стајала је глава у кладенцу
Лепо време четрдесет лета,
А убаво на Косову тело,
Ни га једу орли ни гаврани,
Ни га газе коњи ни јунаци.
Мили Боже насвем теби вала!
Подигле се кириције младе
Од убава Скопља бела града,
Они возе Грке и Бугаре,
Они иду Нишу и Видину,
На Косову конак учинили.
Вечерале кириције младе,
Вечерале, пак су ожедниле;
Измеђ' себе вењер ужегоше,
Ужегоше вењер јасну свећу,
Они траже воде по Косову,
Намера и намерила била,
Намерила на воду кладенца,
Један вели кириција млади:
'Ев у води месечине сјајне'.
Други вели кириција млади:
'Није браћо, месечина сјајна'.
Трећи мучи, ништа не беседи.
Окрену се право ка Истоку,
Па помену Бога истинога,
Ист'ног Бога и светог Николу:
'Помоз' Боже и оче Никола!'
Па загази у воду кладенца,
Те извади из кладенца главу
Светитеља Српскога Лазара,
Па је меће на зелену траву,
И зайти воде у кондиру.
Док се жедни водом обредише,
Кад су црној земљи погледали,
Неста главе са зелене траве,
Оде глава преко поља сама,
Света глава до светога тела,
Припоји се како што ј' и била.
Кад у јутру бео дан освану,
Глас дадоше кириције младе,
Глас дадоше старим свештеником,

И ту дође много свештеника,
 Тристотоне стари свештеника,
 И дванаест велики владика,
 И четири стара патријара:
 Прво Пећки, друго Цариградски,
 Васиљенски и Јерусалимски;
 Облачише велике одежде,
 И на главе капе камилавке,
 И у руке књиге староставне,
 Па чатише велике молитве,
 И држаше велика денија
 За три дана и три ноћи тавне
 Ни седоше, ни се одморише,
 Ни легоше, ни санка имаше,
 Моле свеца, куд ће светац поћи,
 Да којој ће Лаза задужбини:
 Ил' Опову, или Крушедолу,
 Ил' ће Јаску, или Бешеновој,
 Ил' Раковцу, или Шишатовцу,
 Ил' ће Ђивши или Кувездину,
 Да или ће у Маћедонију;
 Не ће светац задужбини туђој,
 Већ он оће својој задужбини,
 А у своју красну Раваницу
 Под високом под Кучај-планином,
 Што је Лаза саградио цркву
 За живота јоште за својега,
 Саградио себи задужбину
 О свом лебу и о своме благу
 А без суза, без сиротињскије.¹¹

Лазар Слепе из Гргуреваца у песми „Обретенија...” опеван је као мученик пострадао Христа ради на косовском *судилиишу*. Последица присуства прве свете тајне крстоносног Лазаревог жртвовања у песми „Обретенија...” јесте непрекинуто умножење домостроја светотајинских дела широм „Обретенија...”

Најпре, Лазареву усековану¹² главу у песми „Обретенија...” како се не би огрешлио демоном равнодушности, поклонички узима једно безиме-

¹¹ Вук Стефановић Караџић: *Српске народне њесме*, књига друга, Београд, Просвета, Нолит, 1987, стр. 234–236.

¹² О Лазару „Обретенија...” као поновљеном усекованом Јовану Крститељу и Претечи, међу многима пишу: Никола Банашевић („О постанку и развоју косовског и Марковог циклуса –

но Туре младо којег је родила Српкиња робиња и исповеднички је за-
вија *колацијом аздијом* (огртачем на којем су извезени бели двоглави
орлови у кругу и који не симболизује само Лазарев државотворни кон-
тинуитет са Немањићима, него и свеукупно царско наслеђе христољуби-
биве војске) и полаже је у воду кладенца. Света глава Лазарева у
кладенцу одолева времену од *четирдесет* (дана *четирдесет* је Христос
постио у пустињи, *четирдесет* дана трају митарства (царинарнице) по-
сле смрти тела човечијег) лета, а за све то време Лазарева од главе оде-
љене исцелитељске и чудотворне *мошти* као светотајинско дело
Лазарева преданости вољи Божјој, остају на распетом и светом Косо-
ву нетрулежне¹³, да би засведочиле чињеницу Христове и Лазарева по-
беде¹⁴ над смрћу.

Потом, дела светих тајни у песми „Обретенија...” оприсутњена су и ка-
да трећи млади кириција поклонички открива јеванђелску главу Лазаре-
ву. Његова прва реакција на присуство светиње је покајничко молитвено
ћутање. Штавише, овај тајновидац се христочежњиво окреће Истоку
правде, како би молитвеним обраћањем (које је светотајински рефрен
српског народног песништва) заблагодарио Богу Истиноме и Светом
Николи на незаслуженој милости и услишењу. Извадивши из воде кла-
денца лучу праведничку¹⁵, главу *Светишињеља Српскоја Лазара*, анонимни
тајновидац се обредио водом, не могавши да задржи ново дело свете тај-
не: чудотворно припајање *Свете главе са светињем њелом*.

Даровна (светотајинска) мисија светих моштију Лазаревих у песми
„Обретенија...” продужена је у часу када њихову чудотворност кирици-
је младе благовесте светотајним људима: свештеницима и монасима

Поводом чланка г. Д. Костића”, *Српски књижевни гласник*, Београд, 1. април 1936, књ. 47, св. 7,
стр. 523–534), Лазар Чурчић („*Обретеније главе кнеза Лазара* Слепиче из Гргуреваца”, Науч-
ни састанак слависта у Вукове дане, Београд, МСЦ, 1991, 19/1, стр. 203–204), Соња Петровић
(„*Обретеније главе кнеза Лазара* у светлу култа светог кнеза у усменој и књижевној традици-
ји”, стр. 152), Наташа Половина („Библијски мотиви у песмама слепих певачица”, *Без очију ка-
но и с очима*, Филозофски факултет, Академска књига, Нови Сад, 2014, стр. 33–34)

¹³ „Јер нећеш оставити душу моју у

аду, нити ћеш дати да Светац твој

види труење.” (*Дела айосџолска*, 2, 27, подв. П. Б.)

¹⁴ „Наиме, достојна жртва принета је била за достојну ствар. Христу се жртвовало све.
Народ је веровао, да нити је поднета жртва могла бити тражена и узета васионом уза-
луд, нити пак да се Крст Христов, којим су се осенили војници Лазареви, да сломити ма
од какве силе у свету. Зато се мртва глава Лазарева засијала на Косову пољу већма не-
го сјајна победа Бајазитова. Но, гле, колико се тек данас сија победа Лазарева!” (Свети
Николај Жички и Охридски: „Лазарева победа”, *Косово и Видовдан, Омилије, Сабрана де-
ла*, књига друга, СПЦ Линц, Аустрија, Слово, Шабац, стр. 608; подв. П. Б.)

¹⁵ „Тада ће праведници засјати

као Сунце у Царству Оца свога.

Ко има уши да чује, нека чује!” (*Маттеј*, 13, 43)

(владикама и патријарсима). Сви они ће сабрани око моштију светитеља, тридневним и триноћним бденијем, ванхрамовним молитвеним богослужењем и молитвеним читањем, поклонички и покајнички освештавати припојене (главотелне) свете мошти Лазарева. Смисао дела светих тајни у песни „Обретеније главе кнеза Лазара” је лазаревско приношење себе Господу, којим се адамовски (адски) непреобразени човек који је *себе мерио собом* очишћава, сабира, преображава и уздиже, а њихов крајњи исход је молба за милост будућег Царства.

Коначно, мистагошки завршетак песме „Обретенија...” Слепе из Гргуреваца односи се на дело свете тајне задужбинарства.¹⁶ Између Опова и Крушедола, Јаска и Бешенове, Раковца и Шишатовца, Ђивше и Кувеждина, мошти мученика косовског Лазара у песни „Обретенија...” чудотвориће по Божјем промислу у Светотројичној рукотворини Лазаревој, Раваници, под високом под Кучај-планином. Како би се Лазаром продужила Духовдана дела Светих тајни, како би и одатле спасени Лазар *судио њојшомцима*.¹⁷

---

¹⁶ Пре косовске жртве и пре „Обретенија...” историјски кнез Лазар се светотајинским битијем и задужбинама (подизањем Раванице и Лазарице, обновом Хиландара, Горњака, Пантелејмона, и многих других цркава и манастира за спас душе своје и српске народне душе) принео заједничарењу са Немањићима и трајно приволео образу благочешћа. Упоришно духовно искуство српске народне књижевности управо су светотајинска дела задужбинарства, нарочито у песмама: „Свети Саво”, „Опет Свети Саво”, „Зидање Манасије”, „Милош у Латинима”, „Обретеније главе кнеза Лазара”, „Зидање Раванице”, „Опет зидање Раванице”, „Опет смрт Арсена патријара”...

¹⁷ В. Свети Николај Жички и Охридски: *Косово и Видовдан, Сабрана дела*, књига друга, стр. 616.